

Rastko Vasić, Die Sichel im Zentralbalkan, PBF XVIII, 5. Band,
Stuttgart 1994: Franz Steiner Verlag, 66 strana, 42 table, popis
literature i registar nalazišta.

Recenzija
Book Review
Primljeno:
Received: 1995.04.20.

Snježana Vrdoljak
HR-10000 Zagreb, Hrvatska
Odsjek za arheologiju
Filozofskog fakulteta
I. Lučića 3

Rad dr. Rastka Vasića "Srpovi na središnjem Balkanu" rezultat je njegove istraživačke djelatnosti koja se odvijala u okviru znanstvenog projekta Arheološkog Instituta u Beogradu od 1985. do 1990. godine. Prvobitni naziv rada bio je "Srpovi u istočnoj Jugoslaviji" ali je on, zbog "...tragičnih događaja na prostoru bivše Jugoslavije...", promijenjen u "Srpove na središnjem Balkanu". Pod pojmom središnjeg Balkana autor podrazumijeva prostor Vojvodine, Srbije, Kosova i Makedonije.

Slijedeći uobičajenu koncepciju PBF svezaka, autor započinje rad poglavljem o pregledu istraživanja. Naglašava da je nekadašnja politička podjela središnjeg Balkana između Austro-Ugarske Monarhije, Turskog Carstva i samostalne Srbije, uvjetovala različit odnos prema povijesnoj baštini u pojedinim regijama. Današnje stanje istraživanja u velikoj je mjeri odraz te situacije u prošlom stoljeću. Na osnovi broja nalaza i njihove sačuvanosti, može se zaključiti da je najbolja situacija bila u Vojvodini gdje su institucije austro-ugarske vlasti vodile brigu o povijesnoj baštini. Danas se najveći broj nalaza iz Srijema nalazi u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a nalazi iz Bačke i Banata su u Budimpešti.

U poglavlju o kronologiji autor navodi kronološke termine koji se upotrebljavaju u "...jugoslavenskoj kronologiji..." u brončanom dobu. To su rano (frühe), srednje (mittlere) i kasno (späte Bronzezeit) brončano doba koji odgovaraju Reineckeovim stupnjevima Br A1-A2 (rano), Br B-C (srednje) i Br D - Ha B (kasno). Osim ovoga, dat je i kratki pregled kultura koje su se rasprostirale na središnjem Balkanu u brončanom dobu.

Vrijednost gotovo svakog poglavlja o kronologiji u

svescima PBF je i u pokušaju sinkronizacije regionalnih periodizacija. Tako se i u ovom svesku PBF objavljuje sinkronistička tabela kasnog brončanog i starijeg željeznog doba u srednjoj Evropi, Karpatskoj kotlini, Transilvaniji, Mađarskoj, Hrvatskoj, Srbiji / Vojvodini prema autorima pojedinih periodizacija.

Vasić također ne odstupa od kronološke terminologije predložene na Frankfurtskom kolokviju 1974 godine.¹ Ova je terminologija trebala omogućiti usklađivanje različitih regionalnih periodizacija, ali, prema mišljenju nekih autora, u tome još uvijek nije uspjela.² Vasić ponovo naglašava da se na području središnjeg Balkana za razdoblje od Ha B1 zbog povećane upotrebe željeza ne može govoriti o kasnom brončanom dobu nego već o ranom željeznom dobu (frühe Eisenzeit).

Zanimljivo je da je na prostoru središnjeg Balkana registriran samo 631 primjerak srpa ili ulomaka srpova što je, kako sam autor ističe, bitno manji broj od broja srpova na prostoru Rumunjske i Mađarske. Većina tih srpova nađena je u sjevernom dijelu središnjeg Balkana, dakle u Vojvodini i u srpskom Podunavlju. Iako Vasić rijetku pojavu brončanih srpova na području južno od Save i Dunava objašnjava postojanjem žetvenog oruđa od nekog drugog materijala, što argumentira nalazima u Pomoravlju, eksperimentima i različitim prirodnim faktorima (razlika između sjevernog ravničarskog i južnog planinskog područja), možda je to ipak samo odraz stupnja istraženosti pojedinih regija. To se može dovesti u vezu s ranije spomenutom uvjetovanošću stanja istraživanja političkom podjelom u prošlosti gdje se ističe da je najveći broj nalaza pripadao području

¹ H. Müller-Karpe, Zur Definition und Benennung chronologischer Stufen der Kupferzeit, Bronzezeit und älteren Eisenzeit, Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main 1974, 7-18.

² V. Furmánek, The Periodisation in the Central European Bronze Age, Institute of Archaeology Bulletin 17, London 1980, 117-128. (prijevod A.F.Harding).

Vojvodine, dakle sjevernom dijelu središnjeg Balkana. Osim toga, Vasić navodi da su brončani srpovi bili upotrebljavani i na jugu o čemu svjedoče nalazi u grčkoj Makedoniji (Assiros, Kilindir). Ništa se ne govori o mogućim importima na to područje, nego se samo ističe njihova tipološka povezanost s primjercima u Mađarskoj i Rumunjskoj i njihov nastanak pod sjevernim utjecajem.

Vrlo je zanimljiv količinski odnos pojedinih tipova srpova. Vasić navodi da u uzorku koji je njemu bio na raspolaganju (631 srp) najveći broj srpova pripada srpovima s drškom u obliku jezička (Zungensicheln 60%), zatim srpovima s dugmastom izbočinom (15,5%), a drugi tipovi su zastupljeni samo u manjem broju. Ovaj odnos ima svoje paralele i u susjednim područjima Slavonije, Mađarske i Rumunjske, a situacija je obrnuta jedino u Bugarskoj, gdje se srpovi nalaze samo u sjevernom podunavskom području i dovode se u vezu sa sličnim nalazima u Rumunjskoj.

Vasić navodi još prosječne težine pojedinih tipova srpova i ne isključuje mogućnost da su ulomci srpova mogli služiti kao sredstvo plaćanja, ali ističe da se to ne može statistički dokazati na ovome malom uzorku. Naime, postoje autori koji smatraju da su se neki srpovi lomili kako bi se postigla ujednačena težina. Ovim razmišljanima Vasić je otvorio problem izrade i funkcije srpova o čemu govori u zasebnim poglavljima o pojedinim tipovima srpova, npr. o srpovima s dugmastom izbočinom za koje kaže da su vjerojatno služili za žetvu žitarica ili za vrtlarske radove.

Spominje i postojanje kalupa za izradu srpova, ali ne navodi konkretne nalaze, i zaključuje, bez ikakvih argumenata, da su se u Slavoniji i Srijemu upotrebljavali najvjerojatnije glineni modeli (misli vjerojatno na kalupe), a kaže da nije isključeno da su se u nekim regijama i za različite tipove srpova upotrebljavali i kameni modeli. Mislim da je ova regionalna uvjetovanost načina lijevanja i općenito izrade srpova pojednostavljena i da se kod srpova, kao i kod ostalih tipova metalnih predmeta u brončanom dobu, radi o paralelnom postojanju u jednog i drugog tipa kalupa za lijevanje metala.

Nakon kraćih poglavlja o srpovima u ostavama, u kojima ih je nađeno najviše, u naseljima i grobovima, u kojima ih na istraživanom području gotovo i nema, slijedi drugi dio rada u kojemu se obrađuju pojedini tipovi srpova. Pri tome se, prije svega, uvažava tipološka podjela na dvije osnovne grupe srpova: srpove s

drškom u obliku jezička (Zungensicheln) i srpove s dugmastom izbočinom (Knopfsicheln). Osim ovih najučestalijih tipova pojavljuju se još i srpovi s kukastim završetkom (Hakensicheln) i neki posebni tipovi poput tipa Obajgora. Drugi stupanj podjele je kronološki, pa se tako najprije obrađuju srpovi koji pripadaju razdoblju srednjeg brončanog doba, a onda oni koji pripadaju kasnom brončanom dobu. Svaki osnovni tip srpa podijeljen je na pojedine varijante koje su definirane uglavnom na osnovi različitih motiva ukrasa na sječivu ili na dršku srpa. Osim datacije i područja rasprostiranja, autor je pokušao dati i kratko objašnjenje funkcije i izrade pojedinog tipa srpa ili njegove varijante. Već smo ranije spomenuli da su srpovi s dugmastom izbočinom najvjerojatnije služili za žetvu žitarica ili za vrtlarske radove. Vasić to argumentira njihovim malim dimenzijama i relativno malom težinom. Kod srpova s drškom u obliku jezička veličina i težina znatno variraju u ostavama i u pojedinim regijama, tako da se postavlja pitanje koliko je moguće na osnovi oblika, veličine i težine odrediti njihovu funkciju. U svakom slučaju oni su služili u žetvi žitarica, u košenju trave ili krčenju korova.

Na osnovi svega moguće je zaključiti da i autor ovoga sveska *Prähistorische Bronzefunde* ne odstupi od uvriježene koncepcije PBF svezaka, a to je tipološko-kronološka obrada jednog tipa metalnih predmeta na određenom području. Toj koncepciji je bilo već upućivano dosta kritike u literaturi, ali joj se Müller-Karpe suprostavlja u svome članku iz 1974.³ i, osim izmjena u kronološkoj terminologiji, ne mijenja njenu bit. Ono što bi trebalo predstavljati pravu vrijednost svakoga sveska PBF-a, pa i ovoga o srpovima na središnjem Balkanu, jest utvrđivanje regionalnih specifičnosti u oblicima i izradi pojedinih tipova i njihova usporedba sa susjednim područjima. U skladu s time, Vasić zaključuje da su sasvim sigurno srpovi bili izrađivani na središnjem Balkanu, a to potkrepljuje postojanjem pojedinačnih varijanti i određenih motiva ukrasa, koji su specifični samo za to područje. Ovdje je možda potrebno istaknuti da autoru nedostaju konkretni dokazi o ljevačkoj djelatnosti koja je sasvim sigurno morala postojati i na ovom području. Osim regionalnih specifičnosti, prisutan je veliki broj tipova koji se dovode u vezu s prostorom Rumunjske i Mađarske. To je i razumljivo, obzirom da je najveći broj srpova registriran duž tokova Dunava i Tise kojima su se srpovi kretali prema jugu.

³ Müller-Karpe 1974, 7.